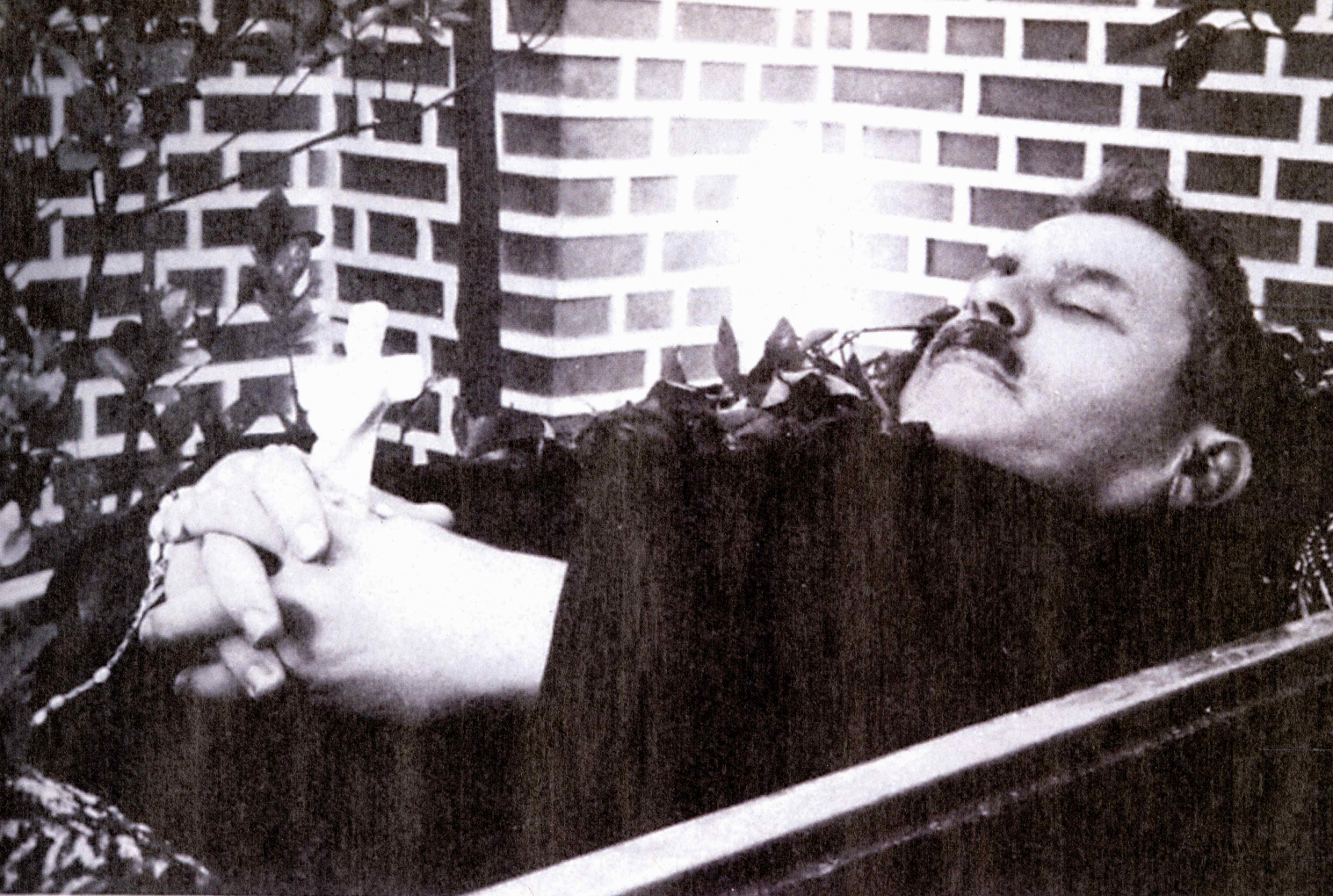

Dr. Marko Natlačen na smrtni postelji po komunističnem umoru

Zbornik o Marku Natlačenu

Ivo Žajdela

Inštitut za novejšo zgodovino je izdal zbornik z naslovom *Marko Natlačen (1886–1942) v zgodovinskem dogajanju*; v njem je objavljenih štirinajst prispevkov. 13. oktobra 2012 se bomo spomnili 70. obletnice velikega Vosovega atentata na Natlačena.

Za uvodnikom Marko Natlačen (1886–1942) v zgodovinskem dogajanju urednika Zdenka Čepiča so v zborniku objavljeni naslednji prispevki: *Življenjska pot dr. Marka Natlačena* (Mirko Kovač), *Idejnopolični profil in delovanje do leta 1929* (Jurij Perovšek), *Delovanje v tridesetih letih* (Jure Gašparič), *Vodilni funkcionar samouprave Ljubljanske oblasti (1927–1929) in Dravske banovine (1935–1941)* (Miroslav Stiplovšek), *Ban Natlačen in komunisti pred drugo svetovno vojno* (Vida Deželak Barič), *Gospodarsko življenje v času banovanja Natlačena* (Mitja Sunčič), *Socialna in zdravstvena problematika v obdobju Ljubljanske oblasti in Dravske banovine* (Dunja Dobaja), *Prosvetne razmere*

v obdobju banovanja Natlačena (Željko Oset), *Natlačenovo delovanje od aprila do septembra 1941* (Bojan Godeša), *Britanci, jugoslovanska vlada v begunstvu in Marko Natlačen* (Jera Vodušek Starič), *Odnos slovenskega partizanskega gibanja do Marka Natlačena* (Boris Mlakar), *Uboj Marka Natlačena in streljanje talcev v Ljubljani* (Stane Okoliš) in *Pravni vidiki delovanja in ravnanja Marka Natlačena med okupacijo* (Savin Jogan).

Bojan Godeša Med prispevki posebej izstopa tisti z naslovom *Natlačenovo delovanje od aprila do septembra 1941*, ki ga je za zbornik pripravil dr. Bojan Godeša, zgodovinar, zaposlen na Inštitutu za novejšo zgodovino.

Kot v svojih drugih besedilih je Godeša tudi v tem prav vse podredil negativnemu prikazu določene osebnosti s t. i. desnice, v tem primeru delovanja dr. Marka Natlačena v tistih šestih mesecih leta 1941, prvih šestih mesecih napada, razkosanja, okupacije in vzpostavitve oblasti vojaškega totalitarizma.

Letos spomladi sem v *Demokraciji* že pisal o tovrstnem Godeševem početju, ko sem poročal o njegovi zadnji knjigi *Čas odločitev*. Temu avtorju se bomo morali v prihodnje gotovo bolj posvetiti in opozoriti na njegovo nerazumljivo početje. Medtem ko je v knjigi *Čas odločitev* obračunal s tremi najvišjimi predvojnimi politiki Slovenske ljudske stranke, dr. Antonom

Korošcem, dr. Franom Kulovcem in dr. Markom Natlačenom, je v tem, sicer kratkem prispevku v Natlačenovem zborniku, vendar nabitem z negativnostjo, obračunal z dr. Markom Natlačenom posebej. Prav vse, kar je v članku napisal, služi nekakšnemu dokazovanju Natlačenove krivde oziroma popolni očrnitvi njegove osebe in politike. Godeševo »sporočilo« o Natlačenu je enako, kot je bilo komunistično leta 1942, ko so ga umorili, in kasneje, ko so svoj umor opravičevali z »resnico« o njem, le napisano je veliko bolj prefinjeno, kot je bilo mlatenje stavkov in očitkov komunističnih avtorjev.

Menda ni treba preveč ugibati, zakaj to počne. Razlog je en sam – obsedeno sovraštvo do desnice

in krčevit poskus posrednega opravičila komunističnega umora Natlačena.

Kuharjevo »marčevsko« pismo

Kakšno metodo uporablja Godeša? V njegovih pisirijah gre na videz za »navajanje dejstev«, torej argumentirani prikaz, vendar lahko, če dogajanje v obravnavanem času kolikor toliko poznamo, takoj ugotovimo, da uporablja polresnice oziroma delne, močno prikrojene resnice ter večinoma drugorazredne vire in avtorje, velikokrat pa tudi povsem trivialne avtorje oziroma njihova mnenja.

Če je v knjigi *Čas odločitev* tako uporabljal dnevniške zapise srbskega politika in ministra v Cvetkovičevi vladi Mihaila Konstantinoviča in z njimi manipuliral, da bi čim bolj kompromitiral dr. Antona Korošca, je v članku o Natlačenu v zborniku poleg nekaterih drugih spornih (trivialnih) virov kot nekakšno piko na i uporabil citat iz nekega pisma (!), ki ga je Alojzij Kuhar napisal 8. marca 1943. Da bi mu v manipulativni vnemi dal večjo težo, ga je poimenoval celo kot »marčevsko« pismo. Povzemimo natisnjeni odlomek iz tega pisma: »Prva težava je bil pokojni N. V Jeruzalemu že so nam ga Angleži prinesli na dilci in smo mislili, da bomo že takrat ostali kje v kakšnem internacijskem taborišču zaradi tega. Dobro smo vedeli, da je bilo vse prav v duši. Ali taktično, kakšna naivnost in neumnost! Kako lepše bi mož napravil in bi zato Slovenci nič manj trpeli, če bi šel v samoto in ohranil sebi in nam vso to glorio lojalnosti do kralja in naših zaveznikov. Kako Maček lepo taktizira! Za tista letanja okrog Lahov in v Rim pa bi se našel kdo drugi! Saj tako je stranka tudi sklenila takrat na banovini dne 30. marca, predno smo odšli in se razšli. Pri Angležih se je to ime izgovarjalo kot kuga. Nič ni pomagalo, če smo dokazovali, da je en milijon pod Nemci trpinčen in tepan in da se mora N. delati očitke kvečjemu za tistih 230.000, ki so pod Lahi. Pa ni nič pomagalo. Njegovo ime je stalo navezano na vse Slovence.«

Nekoliko daljši citat sem navedel zato, ker gre za paradigmatično

razmišljanje, tako takrat, med vojno, kot ves čas po vojni in ves čas v demokraciji vse do danes. Velikokrat sem slišal ali bral podoban način razmišljanja.

Že iz samega besednjaka je razvidno, da je šlo za zasebno pismo; zato takšna pretiravanja in s tem pačenja dejstev. Napisano je izrazito egoistično – Kuhar je videl le svojo pozicijo – in neobjektivno.

Zatekanje k iluzijam Za tovrstno razmišljanje je značilna neobjektivnost, neposluš za resnico, še posebej za dejstva ali okoliščine, ki nekomu niso všeč, lahkotno presojanje in razsojanje; vse zato, da si takšna oseba ustvari iluzijo o boljših politikah in boljših politikih, o boljših odločitvah (domnevno) modrejših oseb v neki zgodovinski situaciji in boljših izhodih iz težke situacije. Skratka, gre za konformistično prevlado iluzij nad resnico, k temu pa se mnogi, predvsem intelektualci, pogosto zatekajo takrat, ko je neka tema neprijetna, nevšečna, problematična in celo nadvse težka.

Že dlje mi je jasno, kam spadam sam, kljub občasnim očitkom, da »opisujem«, »branim«, »zagovarjam« neko stran ali osebo v zgodovini. Kot mi je tudi že dlje jasno, da nekateri drugi o enakih temah in osebah razmišljajo drugače: z navidezno »distanco«, neobjektivno kritiko odločitev, potez, dejanj ali strategij določenih oseb. Taki ljudje pogosto modrujejo z vedenjem s kasnejših, da ne rečem z današnjih pozicij, ko vemo veliko več, prav

Dr. Marko Natlačen

gotovo več, kot so (lahko) vedeli tisti, ki jih kritizirajo. Ko jim omeniš ta krivični pristop, se postavijo v obrambno držo in takoj pohitijo s floskulami, češ da bi kritizirani vendarle »morali vedeti«, »morali predvideti«, »ne bi smeli« in podobno. Resnica pa se znajde v popolnem mrku.

Včasih so dobri tudi Angleži

Skratka, tovrstni intelektualni zanikrnosti ni videti ne konca ne kraja. Večkrat sem že opozoril, da se moramo potruditi in poskušati čim bolje razumeti neko situacijo ali obnašanje osebe v povsem specifičnih razmerah. Še posebno če gre za (nemočne) žrtve in posledično za zločine. Potruditi se moramo, da bi dogodke razumeli na osnovi dejstev, ki so nanje vplivala takrat, in čim bolj odmisli svoje vedenje o kasnejših razvojih dogodkov.

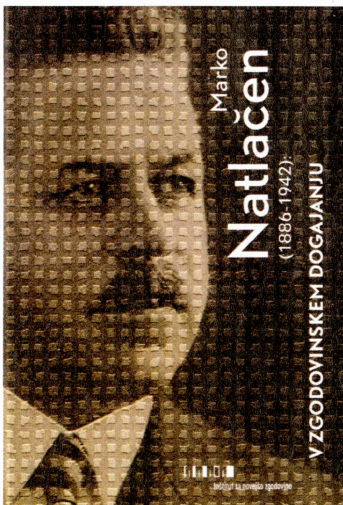
Dogodke moramo prav tako razumeti na mikronivoju, posebno ko gre za zelo intenzivno in izrazito težko zgodovinsko dogajanje, pri razmišljanju na makronivoju pa ne smemo s časovne distance vsiljevati svojih strategij pogleda na dogajanje. Pri naših intelektualcih so bili npr. Angleži in njihova razmišljanja vedno pomembnejši od zločinov in usod med okupacijo in revolucijo v Sloveniji. Kot lahko opazimo, Godeša to na veliko počne tudi s pomočjo pričevanj Alojzija Kuharja. Kdo pa je po tistem neizmernem šoku in stiski, po sovražni zasedbi in razkosanju Slovenije lahko v ospredje postavil presojanje, kako bodo denimo Angleži gledali na dogodke?

Namesto da bi Natlačenu priznali voljo in pogum, da je poskušal najprej pri Nemcih, potem pa pri Italijanih izposlovati boljši položaj za svoj narod, nekateri – tako kot komunisti, ko so ga umorili – iščejo vse mogoče načine, da bi njegove poskuse v nadvse težkih razmerah (tudi s tveganjem očitkov takšnih in drugačnih nasprotnikov) in dejanja prikazali kot nekaj izrazito slabega. To ni ne politika ne ideologija, to je lahko samo bolezen. Tiste, ki so se poskrili in niso ničesar tvegali, pa zdaj vlačijo na plano.

Prevlada negativizma

Kuhar ni poskušal z ničemer razumeti, v kako dogodkovno zgoščenih in življenjsko hudih razmerah se je znašel Natlačen takoj po okupaciji Slovenije. »Najlažje« mu je bilo navajati očitke. Dobro, Kuhar z velike oddaljenosti tudi ni mogel poznati in tako razumeti silovitosti dogajanja med okupacijo ter nekoliko kasneje še ob revoluciji. Presojal je s svoje egoistične pozicije tisoče kilometrov stran. Godeša bi lahko danes zaradi oddaljenosti dogodkov in velikega vedenja o njih presojal veliko objektivneje, pa tega ne počne. Nasprotno, svoje veliko znanje še bolj kot Kuhar gosti v negativni prikaz Natlačena.

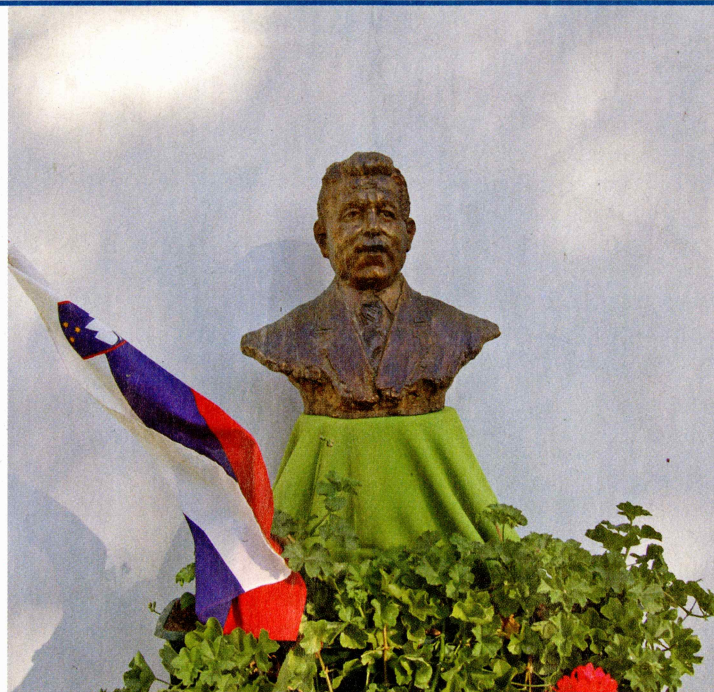
Saj tudi Godeša včasih kje omeni, da ne Natlačen ne kdorkoli drug od Slovencev takrat, takoj po okupaciji Slovenije, proti mogočnim ideološko-vojaškima strojema ni imel nobene večje možnosti, da bi dosegel karkoli. Toda tu smo pri bistvu problematike, in če je naš odnos pozitivističen in poskušamo razumeti vso zapletenost, težavnost ter tragičnost tistega časa, smo tudi objektivni in se glede na to, kar vemo, zavedamo, da je Natlačen, kakor si je v tistih ali podobnih okoliščinah prizadevala večina vodilnih ljudi kjerkoli, za svoje ljudstvo poskušal v skladu z razmerami doseči čim ugodnejši razplet. Za to si je krčevito prizadeval na različne načine. Najprej je šel k Nemcem v Celje, da bi ti zasedli celotno Slovenijo – potem ko je bila okupacija nesporno dejstvo – in da ta ne bi bila razkosana med različne okupatorje. Ko je bil tam ▶

► zavrnen, so mu ostali le še Italijani; vstopil je v njihovo Konzulto, da bi tako dosegel vsaj kaj koristnega za svoj narod. Ni mu uspelo, ker mu Italijani tega niso dopustili. Šel je v Rim in Vatikan ter tvegati očitke tistih, ki so komaj čakali, da bi mu lahko kaj očitali. Doseči ni mogel ničesar. Toda za to ni bil sam prav nič kriv. Poskušal je po svojih najboljših močeh. Intelktualno in moralno zdrav človek bo takšne poskuse spoštoval oziroma jih bo presojal trezno in objektivno. Intelktualni zdrharji, neobjektivneži, politični zaslepljenci ali lahkotni presojevalci in idealizatorji pa tega ne počnejo. Veliko jih je in njihovo neodgovorno početje je nevzdržno. Če jih že ni mogoče sankcionirati, pa jim je vendarle treba pokazati, da so se s svojim načinom razmišljanja sami diskreditirali.

Diskreditacija Natlačena Gosar, Kuhar in mnogi drugi so ždeli na razmeroma varnem ali daleč stran, kateri izmed njih je imel tudi sebične interese, ko je presojal Natlačena in njegove poteze. Godeša mu (s »pomočjo« Gosarja) v članku na več mestih – kot da bi šlo za ne vem kako pomembno stvar – očita, da se svoji vodilni vlogi v slovenskem političnem življenju »za nobeno ceno ni bil pripravljen odpovedati« in se je je »krčevito oklepal ne glede na okoliščine«. Navedel je, da so bile pri Natlačenju »lastne politične ambicije razlog, da se je izpostavil«, da je »skušal nastale razmere izkoristiti za uresničitev lastnih političnih ambicij«, pripisal mu je celo negativen značaj in škodljivost za dolgoročne slovenske interese. Absurden je Godešev poskus diskreditacije Natlačena z nekakšno debelacijo jugoslovanske države. Zapisal je, da »temeljna negativna ocena Natlačenove dejavnosti v tem času ne bi smela biti sporna in problematična«.

Ti očitki so intelektualno povsem depasirani. S takšnimi in podobnimi sodbami je v svojem članku Natlačena prikazal kot popolnega nesposobnega in škodljivca oziroma, če uporabim njegove izraze, kot kolaboranta, kvizlinga; pripisal mu je celo

politiko oziroma »strategijo reševanja slovenskega vprašanja v okviru novega reda«. Ve se, kaj naj bi ta »novi red« bil. Že v knjigi *Čas odločitev* je ta »novi red« oziroma Hitlerjev nacizem vsiljeval Antonu Korošču, Kulovcu in prav tako Natlačenju.

Seveda bi moral Godeševo pisanje ovreči od stavka do stavka, toda kje naj tako obširno besedilo objavim? Kljub temu menim, da sem s temi nekaj opazkami opozoril na njegovo početje.

»Skrit« za avtoriteto ustanove

Zgodovinar bi moral vse svoje spretnosti in trud uporabiti za to, da neko dogajanje in osebe v njem prikaže čim objektivneje. Godeša v svojih pisanjih oziroma

objavah počne prav nasprotno in temu prav vse podreja seveda takrat, ko piše o t. i. desnih političnih ali dogodkih v zvezi z njimi, da bi jih čim bolj očrnil. Kot sem zapisal že letos spomladi, zaradi pogostnosti in sistematičnosti, bi le težka lahko verjeli, da gre za političnega (ideološkega) zadržanja proti t. i. desnici. Človek je namreč v osnovi toliko pošten, da vendarle ne podreja vsega negativnemu odnosu do česar koli, ampak ima do obravnavanega vedno določeno distanco, predvsem pa si prizadeva za čim večjo objektivnost. Kar počne Godeša (v knjigi *Čas odločitev* in članku v Natlačenovem zborniku), ni in ne more biti delo intelektualno zdravega človeka. Zelo mi je žal, da sem moral to letos zapisati že drugič.

V *Demokraciji* lahko svobodno piše in objavlja vsak, toda zgodovinar dr. Bojan Godeša objavlja svoje zgodovinske pamflete z avtoriteto ustanove, v kateri je zaposlen, Inštituta za novejšo zgodovino, naše najbolj specializirane ustanove za raziskovanje novejših zgodovine Slovencev.

»Prefinjeni« pamflet Moj namen ni »ovajanje« Godeše, vendar je glede na njegovo dolgotrajno, vztrajno in vse krčevitejšo početje vendarle treba povedati, da je zaposlen v javnem zavodu, ki ga financiramo davkoplačevalci (torej tudi jaz). Za malo se

V zanikrni Sloveniji Natlačenov kip ni mogel biti postavljen na javno mesto, medtem ko se slovenski prostor seseda od spomenikov komunističnih zločincev.

mi zdi, da tako sovražna besedila v obliki »prefinjenih« pamfletov o pomembnih osebnostih in dogodkih iz naše zgodovine nekdo piše z mojo »pomočjo«. Zakaj sem uporabil sintagmo »prefinjeni« pamflet? Zato, ker Godeša pri svojem pisanju ne uporablja hudih besed ali bombastičnega verbalnega rohnenja, ampak nadvse kultiviran jezik. S tem načinom mnoge, ki komaj čakajo, da jim kdo da prav, prepriča. Vsebinsko pa so njegova besedila en sam sovražni odnos do politično (morda idejno?) drugačnih osebnosti, političnih sil in dogodkov, ki so jih ti kreirali.

Kaj pa dostojanstvo!? Na Inštitutu za novejšo zgodovino so zaposleni tudi zgodovinarji, ki so pošteno, objektivni in se zelo trudijo, vendar moram v povezavi z ustanovo, ki je izdala Natlačenov zbornik, zapisati še eno pripombo. Urednik Zdenko Čepič je v zborniku objavil tudi čudaški prispevek Savina Jogana z naslovom *Pravni vidiki delovanja in ravnanja Marka Natlačena med okupacijo*. Jogan je v njem sestavil svojevrstno obtožnico proti Natlačenju, nekakšen vosovski komunike številka 2 oziroma še en poskus opravičila komunističnega zločina – Natlačenovega umora. V dvaindvajsetih letih delovanja inštituta v demokratični Sloveniji se njegovim zaposlenim raziskovalcem in urednikom nikoli ni zgodilo, da bi napisali ali naročili kakšno podobno pravno analizo domnevnih komunističnih medvojnih in povojnih zločinov, ki so Slovenijo uničili, pa so imeli za to več kot dovolj časa in možnosti objave. Morda tega niso storili zato, ker zanje, sodeč po njihovih raziskovalnih rezultatih, ti zločini ne obstajajo. Živijo v dislocirani enoti Kazina, ki očitno nima nič s Slovenijo, samo denar dobiva od nje. Teh ljudi lastno dostojanstvo očitno prav nič ne skrbi. **D**

Zasluge za spomenik in simpozij o Natlačenju ima Mirko Kovač (Log pri Vipavi, 13. oktobra 2007).